

Голові разової спеціалізованої вченої
ради Національного університету
«Київський авіаційний інститут»,
доктору наук з державного управління,
професору, завідувачу аспірантури та
докторантури
Анжелі ЛЕЛЕЧЕНКО

ВІДГУК

офіційної опонентки, докторки мистецтвознавства, професорки, завідувачки кафедри архітектури Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького КЮНЦЛІ Романи Василівни на дисертаційну роботу ЗАХАРОВА Ігоря Михайловича «Архітектурно-містобудівна організація українських земель під впливом італійського Відродження XVI століття», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 19 — Архітектура та будівництво за спеціальністю 191 — Архітектура та містобудування.

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота І. М. Захарова присвячена актуальній для історії архітектури та містобудування проблемі — виявленню характеру, механізмів і просторових наслідків впливу італійського Відродження на архітектурно-містобудівну організацію українських земель XVI століття. Наукова значущість обраної теми зумовлена тим, що українська ренесансна спадщина тривалий час розглядалася переважно через стилістику окремих будівель, замків, сакральних комплексів або фортифікацій. Значно менше досліджено територіальні системи, в межах яких взаємодіяли міський центр, замок, передмістя, мережа сільських поселень, комунікації, природний каркас та адміністративні механізми управління.

Автор обґрунтовано переносить дослідницький акцент з окремого архітектурного об'єкта на багаторівневу просторову систему. Такий ракурс відповідає сучасним тенденціям історико-містобудівних студій, у яких місто аналізується не ізольовано, а у взаємозв'язку з територією, ландшафтом, системою розселення, політичними та господарськими процесами. Особливої уваги заслуговує спроба осмислити володіння Бони Сфорца як цілісну просторово-адміністративну систему, що поєднувала оборонну, управлінську, комунікаційну, поселенську й економічну функції.

Актуальність роботи посилюється сучасним суспільним запитом на збереження традиційного характеру історичних міст, розроблення історико-архітектурних опорних планів, комплексних планів просторового розвитку територіальних громад, програм ревіталізації та відновлення пошкодженого війною середовища. У цьому контексті звернення до історичних моделей просторової організації має не лише пізнавальне, а й

практичне значення, оскільки дозволяє виявити стійкі елементи територіального каркаса, історичні осі, видові зв'язки, домінанти та культурні ландшафти, які повинні враховуватися у сучасному плануванні.

Таким чином, тема дисертації є своєчасною, науково значущою та відповідає профілю спеціальності 191 – Архітектура та містобудування.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи Київського національного університету будівництва і архітектури «Дослідження теорії, історії та сучасного розвитку архітектури. Реконструкція і збереження архітектурної спадщини» (номер державної реєстрації 0123U103342 від 31 липня 2023 року). У межах зазначеної теми здобувачем розроблено положення та рекомендації щодо використання архітектурно-містобудівної спадщини періоду Відродження у сучасній практиці просторового планування, охорони історичного середовища та повоєнного відновлення України.

Зазначений зв'язок є змістовним, оскільки дисертація не обмежується історико-теоретичним аналізом, а містить методичні й прикладні пропозиції щодо інтегрованого збереження історичних територій.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Метою дисертації визначено теоретичне обґрунтування архітектурно-містобудівної організації українських земель XVI століття, виявлення й аналіз просторових трансформацій під впливом ідей італійського Відродження та діяльності королеви Бони Сфорца, а також розроблення практичних рекомендацій щодо інтеграції історичного досвіду в сучасну архітектурно-містобудівну практику України. Сформульовані завдання загалом логічно розкривають поставлену мету та охоплюють історіографічний, джерелознавчий, методичний, аналітичний, порівняльний і прикладний рівні дослідження.

Об'єктом дослідження є архітектурно-містобудівна організація міст та їхнього оточення на українських землях, що перебували у володінні Бони Сфорца у першій половині XVI століття, а предметом – закономірності, чинники та моделі поширення й адаптації ідей італійського Відродження в архітектурно-містобудівній організації Барського та Кременецького староств у контексті локальних природно-ландшафтних, військово-політичних і соціокультурних умов. Об'єкт і предмет дослідження взаємопов'язані та дозволяють поєднати широкий історико-культурний контекст поширення ренесансних ідей із поглибленим аналізом двох територіальних утворень, на яких просторові механізми їх адаптації простежуються найбільш виразно.

Методологічна основа роботи має міждисциплінарний характер. Автор застосовує принципи історизму, системності та об'єктивності, історико-хронологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-планувальний, типологічний, картографічний, геоморфологічний, ландшафтно-просторовий методи, ГІС-аналіз і просторове моделювання. Доцільним є структурування дослідження за геополітичним, державним, регіональним та локальним рівнями, що дає можливість

простежити шлях поширення ренесансних ідей від загальноєвропейського контексту до конкретних просторових структур.

Джерельна база є значною та різноплановою. Автор залучає матеріали Литовської та Коронної метрик, акти, люстрації, ревізії, інвентарі, історичні описи, картографічні матеріали різних періодів, іконографічні та археологічні дані, а також сучасні наукові праці. Поєднання текстових і картографічних джерел дозволяє взаємно перевіряти окремі положення та реконструювати просторові процеси, які не можуть бути встановлені за одним видом джерел.

Загалом наукові положення та висновки дисертації є аргументованими і впливають із проведеного аналізу. Переконливості дослідженню надає послідовне зіставлення текстових свідчень, історичної топографії, картографічних матеріалів, природно-ландшафтних характеристик і планувальної морфології, що дозволяє розглядати просторові трансформації не ізольовано, а в їх історичній динаміці.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертації полягає насамперед у системному трактуванні ренесансних перетворень українських земель як процесу просторової організації територій, а не лише як сукупності стилістичних впливів на окремі архітектурні об'єкти. Автор розглядає взаємодію адміністративної структури, фортифікацій, системи розселення, шляхів, природного каркаса, міських центрів і культурного ландшафту.

До найбільш вагомих результатів належать: реконструкція володінь Бони Сфорца як цілісної просторово-адміністративної системи; виокремлення раннього етапу адаптації ренесансних принципів; визначення Барського староства як фортифікаційно-центричної моделі, а Кременецького – як ландшафтно-адаптивної; встановлення комплексу природно-ландшафтних, транспортно-комунікаційних, оборонних, адміністративно-політичних, соціально-економічних, культурно-конфесійних і просторово-композиційних чинників; розвиток методики багаторівневого історико-містобудівного аналізу.

Науково продуктивним є порівняння Бару та Кременця з Бережанами, Меджибожем, Шаргородом і Жовквою, що дозволило автору виділити фортифікаційно-центричну, ландшафтно-адаптивну, резиденційно-фортифікаційну та регулярну планову моделі. Цей типологічний ряд розкриває різні способи взаємодії ренесансних принципів із локальними умовами.

Окремої позитивної оцінки заслуговує запропонована чотирирівнева модель просторової організації колишніх староств. Вона має методичний потенціал для аналізу історичних територій як цілісних систем і дозволяє простежувати взаємозалежність процесів різного масштабу – від геополітичних передумов і державних механізмів управління до регіональної мережі розселення та локальної морфології міста.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні уявлень про характер поширення ренесансних містобудівних ідей на українських землях, про роль адміністративного управління та природного ландшафту в просторовому розвитку

ранньомодерних територій, а також у поглибленні методології історико-містобудівних досліджень.

Практичне значення визначається можливістю використання результатів під час розроблення історико-архітектурних опорних планів, комплексних планів просторового розвитку територіальних громад, генеральних планів, програм ревіталізації, охоронного зонування, туристичних маршрутів і стратегій розвитку історичних міст. Позитивним є положення про необхідність охороняти не лише окремі пам'ятки, а й цілісні просторові зв'язки між замком, площею, сакральними домінантами, історичними шляхами та природним каркасом.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Київський авіаційний інститут», у методичні матеріали Асоціації міст України та в практику розроблення містобудівної документації ТОВ «УКРНПЦИВІЛЬБУД», що підтверджено відповідними актами і довідками. Це засвідчує прикладну спрямованість роботи.

Практичні рекомендації мають переважно стратегічний характер і орієнтовані на інтегроване збереження історичного середовища. Їх цінність полягає у спробі перевести результати історико-містобудівного аналізу в систему принципів, придатних для врахування під час просторового планування, охорони культурного ландшафту та ревіталізації історичних територій.

6. Оцінка структури та змісту дисертації

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 320 сторінок, основний текст – 190 сторінок. Робота містить значний масив рисунків, таблиць, картографічних реконструкцій і графоаналітичних матеріалів. Структура загалом відповідає логіці дослідження: від історіографії та джерельної бази – до методики, аналізу конкретних територій, типологічних узагальнень і практичних рекомендацій.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, часові та територіальні межі, методи, наукову новизну, практичне значення, особистий внесок здобувача, апробацію та публікації.

У першому розділі здійснено історіографічний аналіз, систематизовано джерельну базу, розглянуто концепцію «ідеального міста», фортифікаційно-містобудівні моделі, історичні передумови поширення ренесансних ідей та просторово-адміністративну структуру володінь Бони Сфорца. Сильною стороною розділу є поєднання архітектурних, історичних, картографічних та адміністративних джерел, що дозволяє показати культурний трансфер не лише через стилістику окремих об'єктів, а й через зміни у способах організації території.

Другий розділ є основним аналітичним блоком роботи. У ньому сформовано методику дослідження, визначено систему чинників, виконано ретроспективний аналіз Барського та Кременецького староств і проведено порівняння з іншими містами. Особливу цінність мають авторські карти та схеми, які відображають зв'язки між рельєфом, гідрографією, шляхами, поселеннями, замками та міськими центрами.

Переконаливо показано відмінність фортифікаційно-центричної Барської та ландшафтно-адаптивної Кременецької моделей.

У третьому розділі історичні результати переведено у площину сучасного просторового планування. Автор аналізує трансформацію історичних структур, формулює рекомендації щодо збереження культурного ландшафту, традиційного силуету, видових коридорів, історичних шляхів і системи домінант. Позитивним є розуміння ренесансної спадщини як активного ресурсу розвитку громади, а не лише пасивного об'єкта охорони.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням і відображають основні результати дослідження. У них послідовно узагальнено історіографічні та джерелознавчі результати, встановлені чинники просторового розвитку, типологічні особливості Барського і Кременецького староств, порівняльні характеристики досліджених міст та напрями актуалізації ренесансної спадщини у сучасній практиці.

7. Повнота висвітлення результатів, апробація та дотримання академічної доброчесності

Основні положення дисертації оприлюднено у п'яти наукових працях, серед яких три статті у наукових фахових виданнях України та дві публікації у збірниках матеріалів конференцій. Тематика публікацій охоплює історичні передумови просторового розвитку українських земель, історію Барської територіальної громади та ландшафтно-просторовий аналіз взаємозв'язку Кучманського шляху, поселень і річкової мережі. Результати апробовано на наукових конференціях.

За тематикою та змістом публікації відображають основні напрями дослідження і засвідчують послідовну апробацію автором історико-містобудівної проблематики. Подальше оприлюднення результатів щодо Кременецького староства, порівняльного аналізу шести міст і практичної чотирирівневої моделі може розглядатися як перспективний напрям продовження започаткованого дослідження.

Під час ознайомлення з текстом дисертації порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Використані положення інших авторів супроводжуються посиланнями, авторські графічні матеріали та реконструкції відповідно позначено.

8. Мова, стиль та оформлення дисертації

Дисертацію написано державною мовою, переважно на належному науковому рівні. Виклад є послідовним, термінологічний апарат загалом відповідає спеціальності. Значний обсяг графоаналітичних і картографічних матеріалів сприяє сприйняттю авторської концепції та виконує не лише ілюстративну, а й доказову функцію.

У тексті трапляються окремі редакційні та технічні огріхи, пов'язані з великою кількістю спеціальної термінології, картографічних матеріалів і розлогіх аналітичних фрагментів. Вони не мають системного характеру та не впливають на зміст, доказовість і загальну наукову оцінку роботи.

9. Зауваження та дискусійні питання

1. У дисертації ранній і пізній етапи впливу ренесансних принципів фактично утворюють важливу історико-містобудівну періодизацію: Бар і Кременець репрезентують ранній етап, тоді як Бережани, Меджибіж, Шаргород і Жовква –

подальший розвиток відповідної традиції. Водночас у роботі не завжди достатньо чітко визначено, чи поняття «ранній» і «пізній» є насамперед хронологічними категоріями, чи відображають різні морфологічні стадії засвоєння ренесансних принципів. Було б доцільно виразніше сформулювати критерії такого розмежування – ступінь регулярності плану, характер взаємодії міста з фортифікаціями, структуру громадського центру, рівень функціональної диференціації, роль природного каркаса – та окремо наголосити, що йдеться не про лінійну еволюцію від «менш» до «більш» ренесансного міста, а про різні історичні форми адаптації спільної системи принципів.

2. Науково продуктивним є трактування володінь Бони Сфорца як цілісної просторово-адміністративної системи. Разом із тим сам факт належності територій одному власникові ще не є достатньою ознакою системності. Для посилення цього положення варто було б чіткіше показати, які саме зв'язки інтегрували окремі староства і маєтності в єдине територіальне утворення: ієрархію адміністративних центрів, підпорядкованість поселень, функціональну спеціалізацію, транспортні та господарські потоки, механізми перерозподілу ресурсів, оборонну координацію. Таке уточнення дозволило б відмежувати історично сформовану просторову систему від аналітичної моделі, створеної дослідником для інтерпретації розпорошених володінь.

3. Визначення Кременецького староства як ландшафтно-адаптивної моделі є одним із переконливих результатів дослідження, однак у такому трактуванні існує ризик надмірної детермінованості просторового розвитку природним рельєфом. Замкова гора, долини та транспортні коридори безумовно формували каркас міста, проте містобудівна морфологія Кременця була також результатом правових, соціально-економічних, конфесійних і майнових процесів. Роботу посилило б виразніше розкриття того, як ці чинники матеріалізувалися у просторовій структурі – у локалізації ринкового осередку, сакральних домінант, житлових районів, шляхів і передмість. Це дозволило б трактувати ландшафт не як єдину причину, а як просторову основу взаємодії природних і суспільних механізмів розвитку.

4. У третьому розділі автор аналізує вплив ренесансної планувальної структури на сучасну організацію Бару, Кременця, Бережан, Меджибожа, Шаргорода та Жовкви. Однак сучасне історичне місто є багатошаровим просторовим палімпсестом, у якому елементи XVI–XVII століть не існують ізольовано від перебудов XVIII–XXI століть. Тому важливо було б чіткіше сформулювати критерії атрибуції саме ренесансного шару в сучасній міській тканині: які планувальні осі, межі, домінанти, площі чи зв'язки мають безперервну історичну спадковість, які були відновлені або переінтерпретовані пізніше, а які лише морфологічно збігаються з ранніми структурами. Перспективним розвитком методики могла б стати історико-стратиграфічна карта, що показувала б ступінь збереженості різночасових планувальних нашарувань.

5. Актуальною є спроба пов'язати історичний досвід ренесансного містобудування із сучасними принципами безпеки, стійкості, багатофункціональності, людиноцентричності та інклюзивності. Водночас тут особливо важливо уникати історичного анахронізму: сучасні поняття «інклюзивність» або «людиноцентричність» мають інше нормативне й соціальне наповнення, ніж гуманістичні чи оборонно-функціональні

принципи XVI століття. Наукову переконливість прикладного блоку посилило б чітке розмежування між історично встановленими властивостями ренесансних просторових систем і сучасною авторською інтерпретацією їх потенціалу. Доцільно було б подати своєрідну матрицю трансляції: історичний принцип – його просторовий прояв – межі сучасної інтерпретації – можливий інструмент застосування у містобудівній документації.

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не заперечують основних наукових результатів дисертації, не знижують її теоретичної та практичної цінності й водночас окреслюють перспективні напрями подальшого розвитку започаткованого автором дослідження.

10. Загальний висновок

Дисертаційна робота Захарова Ігоря Михайловича «Архітектурно-містобудівна організація українських земель під впливом італійського Відродження XVI століття» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне наукове завдання – поглиблено теоретичні уявлення про архітектурно-містобудівну організацію українських територій доби Відродження, визначено чинники та моделі адаптації ренесансних принципів до локальних природно-ландшафтних, оборонних, адміністративних і соціокультурних умов, а також розроблено рекомендації щодо використання історичного досвіду у сучасному просторовому плануванні.

За актуальністю теми, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, обґрунтованістю одержаних результатів, повнотою їх оприлюднення, структурою та оформленням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами).

Здобувач Захаров Ігор Михайлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 19 – Архітектура та будівництво за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Офіційна опонентка:

докторка мистецтвознавства, професорка,
завідувачка кафедри архітектури
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького

М.П. «19» *серпня* 2026 року

Романа КЮНЦЛІ

